

УДК 82 111–192255.4

*Наталія Олійник***ВЗАЄМОДІЯ РИТМУ ТА МЕЛОДИКИ
В СТРУКТУРІ ВІРШОВОГО ТЕКСТУ**

На прикладі метрико-ритмічної організації вірша Роберта Бернса „Farewell to Eliza – ‘From thee, Eliza’” визначено поняття ритмомелодики як стилістичної домінанти у віршовому тексті, у перекладі С.Я.Маршака „Перед разлукою”. Проаналізована взаємодія ритму та мелодики в структурі віршового тексту.

Ключові слова: визначати, ритмомелодика, ритмічна структура, стилістична домінанта, віршований текст.

Застосування поняття ритмомелодики в нашому дослідженні потребує певної мотивації й обґрунтування. У лінгвістичній практиці функціонують окремі терміни – ритму та мелодики. Керуючись синтетичним підходом до тлумачення віршованого тексту як варіанта гармонії, де всі елементи взаємодіють, робимо висновок, що ритм та мелодика також поєднані між собою за принципом підрядності.

Отже, ритмічні та мелодійні компоненти функціонують у структурі віршованого тексту в постійній взаємодії, що утворює єдиний ритмомелодійний комплекс.

Мета цієї статті – визначити на прикладі метрико-ритмічної організації вірша Роберта Бернса „Farewell to Eliza – ‘From thee, Eliza’” (1786) („Прощай Еліза”), поняття ритмомелодики поетичного твору як фактору змісту, зіставний аналіз перекладу С.Маршака „Перед разлукою”.

Аналіз буде проводитись на основі принципів, викладених у працях А.А.Антіпової [1], С.Б.Бурага [3], М.Л.Гаспарова [4], Б.П.Гончарова [5], Б.М.Ейхенбаума [6], В.М.Жирмунського [7], С.В.Калачова [8], І.І.Ковтунова [9], в яких поетичний текст інтерпретується як єдиний комплекс взаємопов'язаних елементів.

Зауважимо, що ще Б.М.Ейхенбаум розглядав мелодійну будову синтаксису у зв'язку з факторами ритмічного членування і виділив строфу як одночасно і ритмічне, і синтаксичне, і мелодичне членування [6, с. 340].

Розглянемо особливості віршованої структури вірша Р.Бернса „Farewell to Eliza – ‘From thee, Eliza’” (1786), спробуємо з'ясувати поняття ритмомелодики як стилістичної домінанти, проаналізуємо взаємодію ритму та мелодики у віршованому творі, розглянемо модель структури вірша, його метро-ритмічну організацію і семантику вокабуляра. Ми досліджуватимемо вірш Р.Бернса з точки зору звукопису, метрико-ритмічної організації і семантики вокабуляра і зацитуємо увагу на окремих рівнях поетичного тексту – ритмічному, стилістичному та ідіоматичному, продемонструвавши, що кожний із цих рівнів виконує важливу функцію і це сприяє оформленню тексту як єдиного цілого. На прикладі метрико-ритмічної організації вірша визначимо поняття ритму та його взаємодії з мелодикою в структурі віршового тексту.

Розглянемо спершу метрико-ритмічну організацію і семантику вокабуляра твору у Р.Бернса [10, с. 524].

У Р.Бернса

„Farewell to Eliza – ‘From thee, Eliza’”

1	From thee, Eliza, I must go,	1	⊂- ⊂- ⊂- ⊂
	And from my native shore:	2	⊂- ⊂- ⊂-
	The cruel fates between us throw	3	⊂- ⊂- ⊂- ⊂-
	A boundless ocean’s roar.	4	⊂- ⊂- ⊂-
2	But boundless oceans, roaring wide,	1	⊂-⊂-⊂-⊂
	Between my Love and me,	2	⊂-⊂-⊂-
	They never, never can divide	3	⊂-⊂-⊂-⊂
	My heart and soul from thee.	4	⊂-⊂-⊂-
3	Farewell, farewell, Eliza dear,	1	⊂-⊂⊂-⊂⊂-⊂-
	The maid that I adore!	2	⊂-⊂-⊂-
	A boding voice is in mine ear,	3	⊂-⊂-⊂-⊂-
	We part to meet no more!	4	⊂-⊂-⊂-
4	But the latest throb that leave my heart,	1	⊂⊂-⊂-⊂-⊂-
	While death stands victor by,	2	⊂-⊂-⊂-
	That throb, Eliza, is thy part,	3	⊂-⊂-⊂-⊂-
	And thine that latest sigh!	4	⊂-⊂-⊂-

Уже з перших рядків вірша можна визначити форму оригіналу: непарні рядки (1-й, 3-й), написані чотирьохстопним ямбом, парні (2-й, 4-й) – трьохстопним ямбом. Порядок рим перехресний.

У першій строфі спостерігаємо повторення однакових співзвучних слів: shore – roar, рима неточна, кінцева.

Ритмічність у цій строфі виражена частотністю таких голосних звуків: а – 4 рази; е – 6 разів; о – 7 разів; і – 2 рази; а також приголосні: f – 3 рази; r – 5 разів; m – 4 рази; s – 3 рази; t – 4 рази; l – 3 рази.

У цій строфі Бернс розкриває суть своєї туги, він повинен покинути кохану дівчину.

Ритмічність у другій строфі виражена частотністю таких голосних звуків: о – 5 разів; а – 7 разів; і – 5 разів; е – 8 разів; а також приголосні: b – 3 рази; t – 3 рази; d – 5 разів; l – 3 рази; m – 4 рази.

У цій строфі спостерігаємо повторення співзвучних слів: wide – divide – рима неточна, жіноча; me – thee – рима неточна, жіноча.

У третій строфі спостерігаємо повтор лексичної одиниці: Farewell (Прощай...). Ритмічність у цій строфі виражена частотністю таких голосних звуків: а – 5 разів; е – 10 разів; і – 5 разів; о – 5 разів; а також приголосні: f – 2 рази; г – 7 разів; l – 3 рази; n – 3 рази; d – 4 рази.

У третій і четвертій строфах автор прощається зі своєю Елізою, і його туга залишається назавжди в серці.

У четвертій строфі спостерігаємо повторення співзвучних слів: heart – part, рима точна, чоловіча, by – sigh, рима неточна, жіноча.

Ритмічність у цій строфі виражена частотністю таких голосних звуків: е – 9 разів; о – 3 рази; а – 10 разів; приголосні звуки: t – 10 разів; l – 5 разів; d – 3 рази; s – 6 разів.

Отже, в Бернса строфа – емоційно-образне ціле, будова вірша становить єдину семантичну структуру, в якій і ритм, і синтаксис, і словник є основними елементами мелодики [3, с. 169].

Наведемо приклад перекладу з Бернса [2, с. 214].

У С.Маршака

1	Прощусь, Элиза, я с тобой	1	⌒ – ⌒ – ⌒ – ⌒ –
	Для дальних, чуждых стран.	2	⌒ – ⌒ – ⌒ –
	Мою судьбу с твоей судьбой	3	⌒ – ⌒ – ⌒ – ⌒ –
	Разделит океан.	4	⌒ – ⌒ – ⌒ –
2	Пусть нам в разлуке до конца	1	⌒ – ⌒ – ⌒ – ⌒ –
	Томиться суждено, –	2	⌒ – ⌒ – ⌒ –
	Не разлучаются сердца,	3	⌒ – ⌒ – ⌒ – ⌒ –
	Что спаяны в одно!	4	⌒ – ⌒ – ⌒ –
3	Оставляю я в родной стране	1	⌒ – ⌒ – ⌒ – ⌒ –
	Тебя, мой лучший клад.	2	⌒ – ⌒ – ⌒ –
	И тайный голос шепчет мне:	3	⌒ – ⌒ – ⌒ – ⌒ –
	Я не вернусь назад.	4	⌒ – ⌒ – ⌒ –
4	Последнее пожатье рук	1	⌒ ⌒ – ⌒ – ⌒ – ⌒ –
	Я унесу с собой.	2	⌒ – ⌒ – ⌒ –
	Тебе последний сердца стук	3	⌒ – ⌒ – ⌒ – ⌒ –
	И вздох последний мой.	4	⌒ – ⌒ – ⌒ –

У першій строфі С.Маршака спостерігаємо повторення слів: тобой – судьбой, рима точна, чоловіча, перехресна.

У другій строфі перекладу С.Маршака маємо повторення слів: конца – сердця, суджено – одно, рима точна, жіноча, перехресна.

У третій строфі перекладу С.Маршака бачимо повторення слів: стране – мне, рима точна, жіноча, перехресна; та повторення слів: клад – назад, рима точна, чоловіча, перехресна.

У четвертій строфі перекладу С.Маршака наявне повторення слів: рук – стук і собой – мой, рима точна, чоловіча, перехресна.

У перших двох строфах ритмічність виражена такими голосними звуками: о – 13 разів; а – 11 разів; у – 9 разів; е – 7 разів; а також приголосними: д – 10 разів; р – 6 разів; л – 5 разів; с – 11 разів; т – 8 разів; н – 9 разів.

В останніх двох строфах спостерігаємо ритмічність, яка виражена такими голосними звуками: а – 6 разів; о – 14 разів; е – 17 разів; а також приголосними – д – 8 разів; н – 11 разів; л – 5 разів; т – 7 разів; с – 9 разів.

Отже, строфи у С.Маршака витримані у точній перехресній римі, ритм перекладу передано з оригіналу. Саме завдяки звукопису мелодійності в обох текстах, створені Р.Бернсом і передані С.Маршаком, справедливо називають звукообразами [5, с. 46].

У звуковій структурі оригіналу і перекладу текстів своєрідна роль належить римі, яка тісно пов'язана з різними звуковими явищами вірша: ритмічною структурою, лексикою та інтонаційно-синтаксичною системою. Рима є „основним звуковим елементом” вірша [5, с. 12]. Саме через особливе звучання тексту оригіналу і перекладу ми спостерігаємо їх смислові і змістові особливості. Тому „звук є невід'ємним елементом” [4, с. 214] у ритмічній організації віршового тексту.

Співвідношення художнього оригіналу з художньою цілісністю дає нам можливість дослідити відображення в перекладі ідейно-тематичного спрямування оригіналу, особливості його форми, індивідуальність стилю проекту.

Розглядаючи поняття ритму як засіб увиразнення, який полягає в повторенні повних сутностей у співвідносних рядах одного або різних рівнів, ми враховуємо ще один фактор, який є складовим елементом інтонації – це поняття мелодики вірша, „один з найважливіших факторів творення змісту [3, с. 169] у віршовому тексті.

Б.М. Ейхенбаум звернув увагу на функціональний аспект поняття мелодики. Він запропонував при визначенні мелодики як явище поетичного стилю розглядати не фонетичну її природу, а композиційну роль [6, с. 224]. У своїй праці він також наголошував, що деякі форми зв'язані з певною мелодією.

Ковтунова І.І. у праці „Поетичний синтаксис” зазначає, що поетична мова має свою інтонаційну специфіку, „... роль ритмічності інтонації, зокрема, мелодики, дозволяє бачити більш глибокий зміст в поетичному образі віршового тексту” [9, с. 10].

Отже, коли порівняти визначення ритму та мелодики віршового твору,

то неважко встановити, що спільною їхньою характеристикою є функціональний аспект, а саме – змістовно-емоційна роль.

Враховуючи взаємодію змістових елементів у структурі віршового твору, можемо стверджувати, що комплексне поняття ритмомелодики як засобу увиразнення змістовно-експресивних аспектів віршового тексту полягає в повторенні певних елементів у співвідносних рядах одного або різних рівнів та в актуалізації закладених у структурі вірша звукових характеристик.

1. *Антипова А.М.* Ритмическая система английской речи. – М.: Высш. шк., 1984. – 119 с.
2. *Бернс Р.* Стихи в переводе С.Маршака. – М.: Худож. лит., 1976. – 382 с.
3. *Бурага С.Б.* Мелодия стиха. (Мир. Человек. Язык. Поэзия): Монография. – К.: Collegium, 1939. – 350 с.
4. *Гаспаров М.Л.* Современный русский стих. Метрика и ритмика. – М., 1974. – 487 с.
5. *Гончаров Б.П.* Звуковая организация стиха и проблема рифмы. – М., 1973. – 199 с.
6. *Эйхенбаум Б.М.* О камерной декламации. – 1969. – 340 с.
7. *Жирмунский В.М.* Теория стиха. – М.: Сов. пис., 1975. – 664 с.
8. *Калачёва С.В.* Стих и ритм. (О закономерностях стихотворения). – М.: Знание, 1978. – 96 с.
9. *Ковтунова И.И.* Поэтический синтаксис. – М.: Наука, 1986. – С. 205.
10. Лексикон загального та порівняльного літературознавства. – Чернівці.: Золоті литаври, 2001. – 476 с.
11. Wordsworth Poetry Library. The Works of Robert Burns, Wordsworth Edition. – 1994. – P. 388-390.

Summary

The article determines the concept of rhythmic and melodic of the content in the poetic text. The analysis is performed on the basis of Robert Burns „Farewell to Eliza – ‘From thee, Eliza’” translated by S.Marshak.

Key words: determine, rhythmic and melodic factor, poetic text.

Стаття надійшла до редколегії 18.09.2007